

บทบาทวิทยุชุมชนในการเสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

The Role of Community Radio in Enhancing Education for Sustainable Development

Received : 2019-11-21

Revised : 2020-02-21

Accepted : 2020-03-03

ผู้แต่ง ชัชวาล ชุมรักษา¹

Chatchawan Chumruksa

chumruksa@tsu.ac.th

ขรรค์ชัย แซ่แต้²

Khanchai Sae-tae

พลากร คล้ายทอง³

Palagon Klaithong

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของวิทยุชุมชนในการเป็นสื่อที่เสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้วิธีการศึกษา วิเคราะห์ และจัดหมวดหมู่เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน และการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นหลัก ผลการศึกษา พบว่า วิทยุชุมชนต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงในยุค Media Disruption และวิทยุชุมชนเป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชน จากชุมชนสู่ชุมชน ชุมชนสู่สังคม และสังคมสู่ชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) มุมมอง (Perspectives) และค่านิยม (Values) ของคนในสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สมดุลและยั่งยืน

คำสำคัญ : บทบาทวิทยุชุมชน, การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Assistant Professor Dr. Program in Educational Technology and Communications Faculty of Education Thaksin University

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Dr. Program in Educational Technology and Communications Faculty of Education Thaksin University

³ อาจารย์ สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Instructor Program in Educational Technology and Communications Faculty of Education Thaksin University

Abstract

This article aims to studying the role of community radio in being a media that promotes education for sustainable development, by using the method of study and analysis of academic documents and research related to community radio and education for sustainable development, the results of the study found that Community radio must adapt to keep up with the changes in the media disruption era and community radio is an important role in enhancing education for sustainable development and lasting create awareness for the public from community to community, society to community and communities to society. It is an important tool in driving the community to exchange knowledge and share economy, environment, society and culture, through the development of knowledge, skills, perspectives and values in society in order to achieve a balanced and sustainable change to the economy, society and environment.

Keywords : Community Radio Role, Education for Sustainable Development

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาให้คนเกิดความคิดเห็น และความรู้ที่ถูกต้อง รวมถึงพฤติกรรมที่เหมาะสมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่สังคมโลกพัฒนาอย่างก้าวกระโดด และมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจึงต้องพัฒนาระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบท สภาพแวดล้อม และก้าวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (ปริญญ ช ธรรมปิยา. 2563) การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development) เป็นความคิดรวบยอดที่เป็นพลวัตและครอบคลุมวิสัยทัศน์ใหม่ ๆ ของการศึกษาที่มุ่งจะเสริมพลังอำนาจประชาชนทุกคนให้มีความรับผิดชอบ และพอใจในการที่จะสร้างสรรค์อนาคตที่ยั่งยืน จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การเสริมพลังอำนาจพลเมืองของประเทศให้ลงมือกระทำ หรือปฏิบัติในทางบวกต่อการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและทางสังคม โดยเน้นกระบวนการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม การบูรณาการความคิดรวบยอด และเครื่องมือจากศาสตร์หลายแขนงเพื่อที่จะช่วยให้ประชาชนเข้าใจโลกดีกว่าเดิม การติดตามทำความเข้าใจการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านกระบวนการของการศึกษาจำเป็นต้องให้นักการศึกษา และผู้เรียนได้ศึกษาและพิจารณาย้อนกลับถึงชุมชนของตนเองอย่างจริงจัง ระบอบอกมาให้ได้ว่าอะไรบ้างที่ไม่เป็นประโยชน์ในชีวิต และตรวจสอบให้รู้เท่าทันความเครียดและความกดดันที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างค่านิยมที่ยึดเหนี่ยวกับเป้าประสงค์ที่ต้องการ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะนำแรงบันดาลใจใหม่มาสู่การเรียนรู้ในลักษณะที่นักเรียนจะได้รับการเสริมพลังอำนาจให้สามารถพัฒนาและประเมินวิสัยทัศน์ที่เป็นทางเลือกใหม่ของอนาคตที่ยั่งยืนและลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ในยุคเทคโนโลยีและการสื่อสารไร้พรมแดน สื่อต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนัก ความสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ และให้การศึกษาแก่ประชาชนในการเรียนรู้สังคม สื่อนั้นทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน บทบาทและหน้าที่ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาประเทศมี 3 ประการ คือ 1) การให้ข่าวสารที่ทำให้ประชาชนทราบถึงความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลง กระตุ้นให้ประชาชนสนใจต่อการเปลี่ยนแปลง 2) การชักจูงใจให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายต่าง ๆ และ 3) การให้ความรู้และทักษะแก่ประชาชน ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าสู่ยุคใหม่ วิธีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การปรับตัวในการดำรงชีวิตในรูปแบบใหม่ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (ทองหล่อ เทียงธรรม. 2562) ตลอดช่วงกว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งมีความรวดเร็วที่สุดเมื่อเทียบกับช่วงต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์โลก โดยเฉพาะแรงผลักดันจากอินเทอร์เน็ต รวมทั้งการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคมในอินเทอร์เน็ต หรือโซเชียลมีเดีย (Social Media) ที่ได้ส่งผลอย่างมากต่ออุตสาหกรรมสื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ช่องทางออนไลน์ ทั้งเว็บไซต์และแอปพลิเคชันผ่านคอมพิวเตอร์หรือสมาร์ทโฟน ในการเผยแพร่เนื้อหาต่าง ๆ แทนช่องทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์แบบดั้งเดิมซึ่งส่งผลกระทบมากมาย เช่น การลดจำนวนการพิมพ์สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การลดการรายงานข่าวจากท้องถิ่น การปิดตัว การลดขนาดองค์กร การควบรวมกิจการสื่อสารมวลชน รวมถึงการลดตำแหน่งงานประจำ และแรงผลักดันจากอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียได้สร้างทางเลือกในการเข้าถึงข่าวสารให้กับผู้บริโภคอย่างเปิดกว้างมากขึ้น ความสะดวก สบายและความรวดเร็วในการบริโภคข่าวสารผ่านโลกออนไลน์ ทำให้สื่อเก่าเสื่อมความนิยมลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้มีสถิติบ่งชี้ว่าผู้คนทั่วโลกบริโภคสื่อเก่าอย่าง สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ลดลงอย่างเห็นได้ชัด (Mobile Friendly Websites. สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2563, จาก, <https://www.tcijthai.com>)

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ได้สำรวจพฤติกรรมการใช้บริการวิทยุกระจายเสียงในช่วงปี 2559 พบว่า มีประชากรที่ฟังวิทยุทั้งหมดประมาณ 27,669,724 คน จำแนกตามความถี่ในการรับฟัง พบว่า ส่วนใหญ่รับฟังวิทยุ 1-3 ครั้งต่อเดือน มากที่สุดคิดเป็น ร้อยละ 31.40 ของผู้รับฟังวิทยุทั้งหมด รองมาคือการรับฟังวิทยุในช่วง 1-2 วันต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 19.26 ทั่วประเทศมีเครื่องรับวิทยุรวม 16,430,167 เครื่อง แบ่งเป็นเครื่องรับวิทยุในรถยนต์มากที่สุด 8,322,536 เครื่อง เครื่องรับวิทยุในบ้าน 7,500,567 เครื่อง และเครื่องรับวิทยุที่ต่ออินเทอร์เน็ตได้ 607,064 เครื่อง (สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2563, จาก, <https://www.tcijthai.com>)

การประกอบกิจการกระจายเสียงในประเทศไทยมี 2 ประเภทหลัก คือ 1) สถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก ซึ่งเป็นผู้ประกอบการที่ดำเนินการก่อน พ.ร.บ. การประกอบกิจการกระจายเสียง และกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 บังคับใช้ มีจำนวนทั้งสิ้น 506 สถานี แบ่งเป็น (1) สถานีวิทยุกระจายเสียงระบบ FM จำนวน 313 สถานี (2) สถานีวิทยุกระจายเสียงระบบ AM จำนวน 193 สถานี และ (2) ผู้ทดลองประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง (หรือวิทยุชุมชน) ได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ทดลองประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงที่สามารถออกอากาศได้ตามประกาศ กสทช. เรื่องหลักเกณฑ์การอนุญาตทดลองประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง พ.ศ. 2555 ทั่วประเทศมีจำนวน 4,177 สถานี จำแนกเป็นประเภทบริการทางธุรกิจ 3,240 สถานี บริการสาธารณะ 741 สถานี และบริการชุมชน 196 สถานี (สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2563, จาก, <https://www.tcijthai.com>)

วิทยุชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งในมิติต่าง ๆ ได้แก่ 1) การเสริมพลังทางเศรษฐกิจ เช่น การเผยแพร่สินค้าของชุมชน 2) การติดตาม วิพากษ์วิจารณ์การเมืองระดับท้องถิ่น 3) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) การขัดเกลาทางสังคม เช่น การส่งเสริมค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ รักษ์ถิ่นกำเนิด รักษาสิ่งแวดล้อม 5) การระดมความร่วมมือ (Mobilization) 6) การเตือนภัย วิทยุชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นยามป้องกันชุมชนให้รู้ตัวล่วงหน้าจากภัยอันตรายต่าง ๆ 7) การประสานความสามัคคี (Integration) หรือเป็นสื่อกลางในการจัดการกับความขัดแย้ง และ 8) การสร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชน เป็นเวทีสำหรับฝึกซ้อมให้ประชาชนรู้จักแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ (กาญจนา แก้วเทพ, 2555) การแสดงบทบาทและทำหน้าที่ของวิทยุชุมชนในการเสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นจะต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และปรับเปลี่ยนช่องทางการนำเสนอและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและการสื่อสารไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาสาระความรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจริง ๆ ตามเจตนารมณ์ของวิทยุชุมชน ดังนั้นวิทยุชุมชนจึงเป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยการพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) มุมมอง (Perspectives) และค่านิยม (Values) ของคนในสังคมอันจะนำไปสู่การส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคมที่สมดุลและยั่งยืน

วิธีการศึกษา

ในการเขียนบทความวิชาการนี้ผู้เขียนได้ดำเนินการดังนี้ 1) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล โดยการรวบรวมเนื้อหาที่เป็นทั้งความรู้ ข้อเท็จจริง และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน กฎหมายที่เกี่ยวข้อง แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ตลอดจนบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

2) จัดหมวดหมู่ความคิด โดยพิจารณาคัดสรรประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดวิทยุชุมชน บทบาทวิทยุชุมชน กฎหมาย ระเบียบ ประกาศของคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามกรอบแนวคิดขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ตลอดจนบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่าเรื่องใดเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แนวคิดใดที่เป็นเรื่องเดียวกันหรือใกล้เคียงกันให้อยู่ในพวกเดียวกัน และจัดเป็นประเด็นหลัก ประเด็นรอง 3) จัดลำดับความคิด เมื่อได้จัดหมวดหมู่ความคิดแล้ว ผู้เขียนนำมาจัดลำดับความคิดตามเวลาหรือเหตุการณ์ตามลำดับการเกิดก่อน-หลัง และจัดลำดับความคิดจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย เพื่อให้การจัดลำดับเป็นระบบและนำมาเขียนตามลำดับขั้นตอนเพื่อจะให้อ่านเข้าใจตามลำดับ

แนวคิดวิทยุชุมชน

วิทยุชุมชน (Community Radio) เดิมมีความหมายเฉพาะในเชิงพื้นที่นั้นได้เปลี่ยนความหมายไปเป็นวิทยุชุมชนในเชิงประเด็น คือการที่คนในชุมชนมีความสนใจ มีรสนิยมและเห็นคุณค่าในชุมชนร่วมกัน จึงเกิดการรวมกลุ่มตามความสนใจ และวิทยุชุมชนยังจัดอยู่ในกลุ่มกิจการกระจายเสียงชุมชน เป็นสถานีวิทยุที่อยู่ภายใต้ความเป็นเจ้าของและควบคุมการดำเนินการโดยชุมชนที่หมายถึงชุมชนทั้งในเชิงพื้นที่และชุมชนในเชิงประเด็น (ประกาศคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2552) วิทยุชุมชนยังมีศักยภาพและอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศมากที่สุดสื่อหนึ่งในการทำหน้าที่ของการเป็นเครื่องมือสื่อสาร และสามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้ครอบคลุมพื้นที่ ทำการส่งกระจายเสียงซ้ำ ๆ ได้มีขั้นตอนในการผลิตรายการที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก (จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ และนาฏยา ตนานนท์, 2550) คำว่าชุมชนมี 2 ประเภท คือชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวกันตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ และชุมชนที่รวมตัวกันเพราะประเด็นที่มีความสนใจร่วมกัน โดยการรวมตัวนี้จะต้องไม่มุ่งหวังผลกำไรในทางธุรกิจ ต้องเป็นอิสระจากการเมืองทั้งระดับชาติและท้องถิ่น และที่สำคัญคือคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (พุลสมบัติ นามหล้า, 2552) คำว่า ชุมชน ยังหมายถึง กลุ่มประชาชนที่มีพื้นที่อาศัยในแหล่งเดียวกันไม่ว่าจะในเมืองหรือในชนบท และให้หมายความรวมถึงกลุ่มประชาชนที่มีความสนใจร่วมกัน และอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันหรือสื่อสารถึงกันได้โดยมีผลประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม ร่วมกันมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมีการจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้ (พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม, 2553) จะเห็นได้ว่าคำว่าชุมชนจะพิจารณาจากลักษณะเชิงพื้นที่ทางกายภาพ และลักษณะความสนใจร่วมกันของคนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยมุ่งเน้นเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติตามกฎหมาย

วิทยุชุมชน (Community Radio) หมายถึง กิจการกระจายเสียงเพื่อประโยชน์สาธารณะที่ไม่แสวงหารายได้จากการโฆษณา เป็นประโยชน์ตามความต้องการที่หลากหลายของชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งโดยชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน และดำเนินการโดยชุมชน เป็นอิสระ มีเสรีภาพในการนำเสนอข่าว และการแสดงความคิดเห็นที่ไม่ขัดต่อจรรยาบรรณ และศีลธรรม ปราศจากการครอบงำและแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์โดยมิชอบ เช่น กลุ่มการเมือง พรรคการเมืองทุกระดับ หรือเอกชนที่มุ่งกำไรในเชิงพาณิชย์ (ประกาศคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2552) และวิทยุชุมชนเกิดมาจากข้อจำกัดของวิทยุกระแสหลักที่ดำเนินการโดยภาครัฐและเอกชน ที่ดำเนินกิจการโดยมิได้มีเป้าหมายหลักเพื่อการตอบสนองความต้องการของชุมชน และที่สำคัญไม่สามารถตอบสนองความต้องการเฉพาะถิ่นที่มีความแตกต่างและมีความหลากหลายได้ ดังนั้นวิทยุชุมชนจึงเกิดขึ้นมาเพื่อเติมเต็มช่องว่าง

ที่วิทยุกระแสหลักไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการได้ และที่สำคัญเป็นการปฏิรูปสื่อเพื่อสังคมและชุมชนรูปแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540, พ.ศ. 2550 และฉบับปัจจุบัน ที่มีเจตนาให้การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุและการดำเนินการกิจการวิทยุและโทรทัศน์มีลักษณะเป็นสื่อที่เป็นประชาธิปไตย และวิทยุชุมชนนั้นเป็นสื่อที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมและเข้าถึงได้ง่ายมุ่งเน้นที่การสื่อสารสองทาง (Two way communication) และเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) (กาญจนา แก้วเทพ, 2555 ; เพ็ญประภา ภัทรานุกรม, 2553)

แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชนมีหลายมุมมองแต่เมื่อพิจารณาเป้าหมายของวิทยุชุมชนที่มุ่งตอบสนองในสิ่งที่วิทยุกระแสหลักไม่สามารถตอบสนองให้ได้มี 4 มุมมอง ดังนี้ (ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจนชูฉัตร, 2546)

1. วิทยุชุมชนเป็นสื่อทางเลือก (Alternative Media) ประชาชนเป็นเจ้าของไม่หวังผลกำไร เป็นอิสระจากรัฐและองค์กรทางสังคมอื่นๆ ไม่สนใจการทำงานแบบมีอาชีพ แต่พึ่งพาอาสาสมัคร การผลิตรายการนั้นผู้รับสารทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารโดยนำเสนอเนื้อหาจากเกณฑ์การเลือกที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก
2. วิทยุชุมชนเป็นสื่อชุมชน (Community Media) เน้นการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มที่อยู่ในชุมชนไม่ว่าจะอยู่ในระดับสังคม เศรษฐกิจ องค์กรใด คนกลุ่มน้อย/กลุ่มวัฒนธรรมย่อย ใช้รูปแบบการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) มุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างความรู้สึกร่วมในชุมชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนข่าวสาร/ความคิดและเป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหา คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ใช้ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ
3. วิทยุชุมชนเป็นสื่อภาคประชาชน (Civic) ไม่แสวงหากำไร มีพันธกิจเพื่อสนองประโยชน์ของสาธารณะ รายการมีเนื้อหาที่หลากหลาย มุ่งเน้นที่ข่าวและสาธารณะประโยชน์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ทั้งในเรื่องของการเป็นเจ้าของ การกำหนดทิศทางของเนื้อหา การผลิต การแสดงความคิดเห็น การสนับสนุนด้านการเงินการรวบรวมกำลังคนและทรัพยากร และการประเมินผล
4. วิทยุชุมชนเป็นสื่อสาธารณะ (Public Service Broadcasting) วิทยุชุมชนถือประโยชน์ของประชาชนโดยมีอิสระจากอิทธิพลของรัฐและกลุ่มทุน มีความหลากหลายและแตกต่างจากสื่อเชิงพาณิชย์ เนื้อหาที่นำเสนอต้องเป็นกลาง สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของประชาชนทุกกลุ่ม รวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณภาพมากกว่าปริมาณ และรายได้หลักมาจากประชาชน

ลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชน

การกระจายคลื่นความถี่แก่ประชาชนเพื่อประโยชน์สาธารณะในระดับท้องถิ่น เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นและมีการปฏิบัติจริงในหลายประเทศ ประชาชนของประเทศต่างๆ ยังคงยึดหลักความเป็นท้องถิ่น (Localism) และการรวมตัวกันเป็นชุมชน (Community) ถึงแม้ว่าจะมีการแสวงหาผลประโยชน์ของข้อมูลข่าวสาร และวัฒนธรรมจากต่างชาติในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและการพัฒนาของสื่อกระจายเสียงระหว่างประเทศ ซึ่งหลักความเป็นท้องถิ่นดังกล่าวเชื่อว่า ระบบของสื่อกระจายเสียงไม่ได้เป็นเพียงสื่อข้ามชาติในระดับโลกเพียงอย่างเดียว แต่สื่อกระจายเสียงยังคงทำหน้าที่ในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นด้วยสื่อกระจายเสียงในระดับท้องถิ่นนั้น นอกจากจะเป็นสื่อที่ผลิตโดยหน่วยงานของรัฐและภาครัฐกิจแล้ว ยังมีสื่ออีกประเภทหนึ่งที่เกิดจากความต้องการของบุคคลกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในชุมชนระดับท้องถิ่นนั้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชุมชน เรียกว่า สื่อกระจายเสียงเพื่อชุมชน (Community Broadcasting) (เฟรเซอร์ คอรีนและเอสตราดา โซเนียเรสเตอร์โ. 2001).

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้กำหนดลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชนไว้ 3 ลักษณะ คือ 1) ต้องให้ประชาชนเข้าถึงง่าย (Accessibility) คือการมีสิทธิเป็นเจ้าของ มีสิทธิบริหารจัดการ มีสิทธิผลิตรายการ มีสิทธิได้รับฟังรายการที่เหมาะสมและมีคุณภาพ มีสิทธิให้ข้อเสนอแนะ มีสิทธิเข้าถึงสถานีมีสิทธิเข้าถึงข้อมูล 2) ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ (Participation) ในทุกระดับ คือร่วมเป็นเจ้าของสถานีร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมบริหารจัดการ ร่วมผลิตรายการ และ 3) ประชาชนบริหารจัดการด้วยตนเอง (Self-management) คือ สมาชิกในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มคิดวางแผน กำหนดนโยบาย และลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง ดำเนินการเองในรูปแบบของอาสาสมัคร (สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ, 2555)

นอกจากนี้วิทยุชุมชนยังแตกต่างจากวิทยุประเภทธุรกิจและประเภทสาธารณะ 3 ประการดังนี้คือ (เฟรเซอร์ คอลิน และเอสตราตา โซเนียเรสเตอร์ฟ, 2001)

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Involvement) ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในระดับรายการ ระดับสถานีวิทยุ ประชาชนต้องมีโอกาสในการส่งตัวแทนเข้าไปร่วมบริหารจัดการ ร่วมคิดและร่วมตัดสินใจ และระดับแนวคิดโดยจัดรายการที่นำเสนอเนื้อหาอันเกี่ยวเนื่องกับชุมชน มีแนวคิดที่ใส่ใจต่อชุมชน ต้องการใช้สื่อวิทยุเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนทำหน้าที่เป็นผู้ส่งข่าวสารความเคลื่อนไหวของชุมชน

2. ไม่แสวงหาผลประโยชน์เชิงธุรกิจ (Non-profit) วิทยุชุมชนไม่แสวงหากำไร งบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินการต้องอยู่ในลักษณะกองทุน หรือเป็นเงินที่มาจากกระแสมูลเงินในชุมชน สามารถมีผู้สนับสนุนรายการได้ แต่ไม่ได้ขายเวลา ส่วนความบันเทิงที่สอดแทรกในรายการนั้นเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินมากกว่าเพื่อการประชาสัมพันธ์เพลงใหม่ ๆ ของค่ายเพลง รายการวิทยุชุมชนจึงแตกต่างจากรายการเพลงทั่วไป

3. มีโครงสร้างเป็นประชาธิปไตย (Democratic Structure) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมตัดสินใจ ร่วมคิดร่วมทำ

ลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชนมีดังนี้

1. ดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น สามารถตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่มได้

2. มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างทั้งจากวิทยุสาธารณะและวิทยุธุรกิจ คนจัดและคนฟังล้วนเป็นคนในชุมชนทั้งสิ้น

3. การดำเนินการเป็นลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง (Two way communication)

4. ผู้ฟังสามารถจะเข้าไปมีส่วนร่วมในรายการวิทยุได้ในรูปแบบต่าง ๆ

5. มีการบริหารจัดการโดยชุมชน รูปแบบบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่ประกอบด้วยบุคคลจากหลาย ๆ ฝ่าย

6. มีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำของรัฐ นักการเมืองท้องถิ่น และกลุ่มธุรกิจ

7. เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

8. เนื้อหา รูปแบบ ตอบสนองความต้องการของชุมชนแต่ละแห่ง

9. เนื้อหา รูปแบบ มีความหลากหลาย ครอบคลุมความสนใจ ความต้องการและผลประโยชน์ของคนทุกกลุ่ม และเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนที่มีหลากหลายมิติ

10. เนื้อหา วิธีการนำเสนอ และรูปแบบรายการ สอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมหรือรสนิยม

ของชุมชน ดังนั้นเนื้อหาและรูปแบบรายการของวิทยุชุมชนในแต่ละที่จึงไม่จำเป็นต้องเป็นสูตรเดียวกันทั่วประเทศ

11. เนื้อหาและรูปแบบของรายการ ส่งเสริมการสื่อสารระหว่างประชาชนกับประชาชนมากกว่าจะเป็นการสื่อสารจากรัฐบาลสู่ประชาชน

12. มีประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบของเนื้อหาสาระและรูปแบบรายการ

องค์ประกอบของเนื้อหาสาระและรูปแบบรายการ ครอบคลุมองค์ประกอบของเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1. การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
2. วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม
3. การเกษตรและการส่งเสริมอาชีพอื่น ๆ
4. ความมั่นคงของรัฐ
5. การกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน
6. การกระจายข้อมูลข่าวสารของรัฐสภาเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐสภากับประชาชน
7. การกระจายข้อมูลข่าวสาร เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแพร่ และให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การจัดรูปแบบรายการคำนึงถึงความเป็นท้องถิ่นและความเป็นวิทยุชุมชนมีรูปแบบที่เฉพาะของวิทยุชุมชน ดังนี้ (พลสมบัติ นามหล้า. สืบค้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2562, จาก<https://prachatai.com/>)

รูปแบบการอ่านข่าว เป็นรูปแบบที่เป็นที่นิยมจัดทำกันทุกสถานี มีวัตถุประสงค์เพียงแจ้งให้ผู้ฟังทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน โดยจะมีการรายงานข่าวภายในประเทศ ข่าวท้องถิ่น ข่าวต่างประเทศ โดยจะนำมาจากหนังสือพิมพ์ หรือจากอินเทอร์เน็ต (Internet) มีการค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ที่น่าสนใจ หนังสือพิมพ์ วารสาร รวมทั้งจดหมายข่าวที่มาจากองค์กรหน่วยงานที่ทางกลุ่มคิดที่น่าสนใจ

รูปแบบการวิเคราะห์ข่าว เป็นการจัดรายการที่มุ่งเสนอเรื่องราวที่ลึกซึ้ง โดยการนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์ ทั้งเบื้องหน้าเบื้องหลังของเหตุการณ์ และยังชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อเสียของเหตุการณ์นั้นด้วย

การบรรยาย เป็นรายการเพื่อการศึกษาที่มุ่งให้เนื้อหาความรู้แก่ผู้ฟังเฉพาะกลุ่ม โดยมีประเด็นที่แน่ชัด ไม่ซับซ้อน โดยจะมีผู้มาบรรยายในประเด็นนั้น ๆ

การจัดรายการคู่ เป็นรายการสนทนาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งระหว่างผู้จัดรายการตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีผู้ดำเนินรายการทั้งสองสามารถแสดงความคิดเห็นร่วมไปกับการสนทนาได้ด้วย มีบรรยากาศที่เป็นกันเองมากกว่า

รายการสัมภาษณ์ ในรูปแบบนี้ได้ถูกนำไปใช้ทุกสถานี เพราะทุกสถานีคำนึงถึงความเป็นวิทยุชุมชนที่ควรมีการนำเรื่องราวของท้องถิ่นมาเผยแพร่และได้พยายามที่จะทำให้เกิดการสื่อสารสองทาง (Two way communication) โดยการเชิญประชาชนชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำท้องถิ่น มาออกรายการพูดคุยกันในลักษณะการซักถามและตอบปัญหา หรือแสดงความคิดเห็นระหว่างบุคคล 2 คน ขึ้นไป

ช่วงเวลาออกอากาศ สัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิต คือการกำหนดช่วงเวลาออกอากาศที่สะดวกในการรับฟัง และเอื้ออำนวยให้นักจัดรายการ ไม่ทำให้นักจัดรายการเสียงานหลักของเขาไป เป็นการออกแบบให้สอดคล้องกับบรรทัดฐาน (Norms) ของชุมชน

ทิศทางของวิทยุชุมชนในประเทศไทย

วิทยุชุมชนถือกำเนิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 40 ได้กล่าวถึงคลื่นความถี่ที่ใช้ในวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคมเป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะการดำเนินการนั้นต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น ๆ รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม และมาตรา 41 เสรีภาพในการเสนอข่าวสารและแสดงความคิดเห็น ภายใต้ข้อจำกัดของรัฐธรรมนูญ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าของกิจการนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อจรรยาบรรณแห่งการประกอบวิชาชีพ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2540) ในทำนองเดียวกันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ก็ได้ให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคล และสื่อมวลชน ตามมาตรา 45 มาตรา 46 และมาตรา 47 และต่อเนื่องมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ตามมาตรา 34 มาตรา 35 และมาตรา 36 (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560)

นับตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ทำให้มีการส่งเสริมและขยายความรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามรัฐธรรมนูญ ตลอดจนการฝึกอบรมเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนให้แก่ประชาชนผู้สนใจอย่างต่อเนื่องภายใต้หลักการที่ว่าวิทยุชุมชนเป็นของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน ดำเนินการโดยใช้รูปแบบอาสาสมัคร และไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจ และเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ขึ้นทำให้กรอบแนวทางในการดำเนินกิจการวิทยุชุมชนชัดเจนมากขึ้น ในมาตรา 10 กล่าวถึงใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์โดยใช้คลื่นความถี่มีสามประเภทดังนี้ (พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์, 2551)

1. ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะ ได้แก่ ใบอนุญาตที่ออกให้สำหรับการประกอบกิจการที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการบริการสาธารณะแบ่งเป็นสามประเภทได้แก่

1.1 ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่หนึ่ง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการส่งเสริมความรู้การศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม การเกษตรและการส่งเสริมอาชีพ อื่น ๆ สุขภาพอนามัย กีฬาหรือการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน

1.2 ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สอง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความมั่นคงของรัฐหรือความปลอดภัยสาธารณะ

1.3 ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สาม ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน และรัฐสภากับประชาชนการกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแพร่และให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขบริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะแก่คนพิการคนด้อยโอกาสหรือกลุ่มความสนใจที่มีกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือบริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะอื่น

2. ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชน ได้แก่ ใบอนุญาตสำหรับการประกอบกิจการที่มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการประกอบกิจการบริการสาธารณะแต่ต้องเป็นประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการ

3. ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจ ได้แก่ ใบอนุญาตสำหรับการประกอบกิจการตามวัตถุประสงค์ของผู้ประกอบกิจการเพื่อแสวงหากำไรในทางธุรกิจทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนดอย่างน้อยแบ่งเป็นสามประเภท

3.1 ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับชาติ ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่ให้บริการครอบคลุมทุกภาคของประเทศ

3.2 ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับภูมิภาค ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่การให้บริการในกลุ่มจังหวัด

3.3 ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับท้องถิ่น ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่การให้บริการในจังหวัด

พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 มาตรา 6 ให้มีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติเรียกโดยย่อว่า “กสทช.” เป็นองค์กรอิสระทำหน้าที่บริหารองค์กรตามมาตรา 27 ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ และ กสทช. ได้กำหนดแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2555-2559 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการอนุญาตให้ใช้คลื่นความถี่ และอนุญาตให้ประกอบกิจการ รวมถึงการกำกับดูแลการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการวิทยุกระจายเสียงชุมชน โดยชุมชนสามารถบริหารจัดการวิทยุชุมชนได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดการปฏิรูปการสื่อสารทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และการโทรคมนาคมชุมชนต่าง ๆ ก็ได้ให้ความสนใจกับบทบัญญัติดังกล่าวทำให้เกิดการตื่นตัวและให้ความสนใจที่จะพัฒนาสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มประชาชนในแต่ละพื้นที่

คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติได้ออกประกาศ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนชั่วคราว (วิทยุกระจายเสียงชุมชน) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน และเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปสื่อตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ส่งเสริมสิทธิในการสื่อสารของประชาชน โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่นรวมทั้งการมีส่วนร่วมในการดำเนินการสื่อสารมวลชนสาธารณะของภาคประชาชน ในขณะเดียวกันก็ได้ดำเนินการให้สถานีวิทยุชุมชนที่มีอยู่เดิม แจ้งความประสงค์การดำเนินกิจการวิทยุชุมชนให้คณะกรรมการทราบเพื่อดำเนินการให้ถูกต้องตามประกาศ ในประกาศฉบับนี้มีสาระสำคัญที่น่าสนใจเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของสถานีวิทยุชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงส่วนที่สำคัญโดยสรุป ได้แก่ (ประกาศคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคม, 2552)

1. การประกอบกิจการบริการชุมชน (วิทยุกระจายเสียงชุมชน) ต้องมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการประกอบกิจการบริการสาธารณะ และต้องเป็นประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการโดยคำนึงถึงความต้องการที่หลากหลายของประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่น

2. ผังรายการและสัดส่วนรายการรายการที่กำหนดไว้ในผังรายการต้องเป็นรายการที่เป็นข่าวสารหรือสาระที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการในสัดส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบ ได้แก่ รายการ

ข่าวสาร รายการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รายการส่งเสริมการศึกษาจริยธรรมศิลปวัฒนธรรมการให้ความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

3. ผู้รับใบอนุญาตสามารถมีรายได้ หรือได้รับการสนับสนุนด้วยวิธีการที่ใช้การโฆษณา เช่น การสนับสนุนการประกอบกิจการจากหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรอิสระ มูลนิธิ ภาคเอกชน กองทุน พัฒนากิจการกระจายเสียง และกิจการโทรทัศน์เพื่อประโยชน์สาธารณะ ตามกฎหมายว่าด้วยองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมเป็นต้นแต่จะต้องมิใช่การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดที่มีลักษณะครอบงำการประกอบกิจการ

คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ออกประกาศ เรื่องหลักเกณฑ์การอนุญาตทดลองประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง พ.ศ. 2555 และให้ยกเลิกประกาศ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนชั่วคราว (วิทยุกระจายเสียงชุมชน) เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบการออกใบอนุญาตตามประเภทที่พระราชบัญญัติ การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 กำหนด และรักษาระดับคุณภาพของการรับ ฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชนทั้งในแง่ของคุณภาพทางเทคนิคคุณภาพของเนื้อหารายการ โอกาสการ เข้าถึงสื่อของประชาชนให้มีความเป็นธรรมและยังประโยชน์เชิงเศรษฐกิจของสังคมโดยคำนึงถึงประโยชน์ สูงสุดของประชาชนทั้งในด้านการศึกษาวัฒนธรรมความมั่นคงและประโยชน์สาธารณะอื่นรวมทั้งการมีส่วนร่วม ในการดำเนินการสื่อสารมวลชนของภาครัฐภาคธุรกิจและภาคประชาชน (ประกาศคณะกรรมการกิจการ กระจายเสียงกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. 2555)

ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตให้บริการกระจายเสียงหรือโทรทัศน์ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2562 ข้อ 4 ให้ เพิ่มความ “ผู้รับใบอนุญาตให้ใช้งานคลื่นความถี่เพื่อการประกอบกิจการกระจายเสียงตาม มาตรา 83 แห่ง พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 ที่ประสงค์จะให้บริการกระจายเสียงให้ยื่นแผนประกอบกิจการ กระจายเสียงต่อคณะกรรมการล่วงหน้าไม่น้อยกว่าหนึ่งปีก่อนวันที่ได้รับอนุญาตให้ใช้งานคลื่นความถี่จะ สิ้นสุดลง” เป็นวรรคสองในข้อ 6 ของประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์ และ กิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการอนุญาตการให้บริการกระจายเสียงหรือโทรทัศน์ พ.ศ. 2555 (ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. 2562)

ปัจจุบันผู้ทดลองประกอบกิจการกระจายเสียงทุกประเภท จะต้องยื่นต่ออายุการทดลองประกอบ กิจการล่วงหน้าก่อนวันที่อายุใบอนุญาตเดิมสิ้นสุดลงไม่น้อยกว่า 120 วัน มิฉะนั้น จะไม่ได้รับสิทธิในการ ออกอากาศในระหว่าง การพิจารณาต่ออายุของเจ้าหน้าที่ และจะต้องหยุดออกอากาศทันทีที่อายุใบอนุญาต สิ้นสุดลง

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาเป็นเป้าหมายของการศึกษาและการให้การศึกษาเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง เป็นการศึกษาสำหรับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยและทุกสถานภาพของการเรียนรู้ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนใช้แนวทางความร่วมมือกันระหว่างหลายหน่วยงานรวมทั้งสื่อมวลชน และ

ภาคเอกชนมีการใช้รูปแบบและยุทธวิธีที่หลากหลายในการให้ความรู้และการอบรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดจากแนวคิดของที่ประชุมโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่นครริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ. 1992 ที่เห็นว่าการศึกษเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีแผนดำเนินการที่เชื่อมโยงกันระหว่างเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) กับกรอบปฏิบัติการในเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) ที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมความเสมอภาคทางการศึกษาของผู้หญิง และผู้ชายในทุกระดับและทุกรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้เข้าถึงผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเป็นการเน้นย้ำความสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนในเรื่องที่สำคัญ ๆ อาทิการพัฒนาชนบท การดูแลสุขภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งแวดล้อมรวมทั้งประเด็นทางจริยธรรมและกฎหมาย เช่น สิทธิมนุษยชน คุณค่าของมนุษย์ (กาญจนา เจริญชัย, 2559 ; UNESCO Bangkok, 2012)

UNESCO Bangkok (2012) ได้กล่าวถึงการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้กล่าวคือ ในการประชุมสหประชาชาติที่นครนิวยอร์กเมื่อ ค.ศ. 2002 มีมติประกาศให้ปี ค.ศ. 2005-2014 เป็นทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Decade of Education for Sustainable Development-DESD) โดยองค์การ UNESCO เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมทศวรรษดังกล่าว เป็นการกระตุ้นให้ประเทศสมาชิกร่วมกันบูรณาการแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่นเข้ามาบูรณาการสถานการณ์ในการเรียนรู้ในรูปแบบที่แตกต่างกัน และได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของทศวรรษการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

1. เพื่อแสดงถึงบทบาทที่สำคัญของการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. อำนวยความสะดวกในการเชื่อมโยงและสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใต้ทศวรรษการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
3. ให้โอกาสเพื่อการแก้ไขและส่งเสริมวิสัยทัศน์และการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยใช้การเรียนรู้ทุกรูปแบบกับจิตสำนึกของสาธารณชน
4. เสริมสร้างคุณภาพการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
5. พัฒนายุทธศาสตร์ในทุกระดับเพื่อสร้างศักยภาพให้กับทศวรรษการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีการตกลงร่วมกันในเรื่องแนวคิดหลัก อาจมีความแตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น การให้ความสำคัญและวิธีการนั้นแต่ละประเทศควรกำหนดลำดับความสำคัญและการดำเนินการเอง ส่วนเป้าหมายและกระบวนการต้องให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่เหมาะสม จึงมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวกลางพื้นฐานสำคัญของสามประการนี้ และเมื่อนำทั้งสามส่วนหลักมาประกอบเป็นองค์รวมแล้วการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีส่วนช่วยในการพัฒนาความรู้อย่างเต็มที่มีมุมมอง ค่านิยมและทักษะที่จำเป็นในการตัดสินใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะการใช้ชีวิตประจำวันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและผลกระทบของเศรษฐกิจที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติและความเปราะบางของธรรมชาติ ด้านสังคม หมายถึง ความเข้าใจในเรื่องสถาบันทางสังคมและบทบาทการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของสังคม

และด้านวัฒนธรรม หมายถึง ความเชื่อและการกระทำที่แตกต่างไปตามสภาพแวดล้อมประวัติศาสตร์ และ
ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นพื้นฐานของทั้งสามด้านที่ได้กล่าวมา

แนวโน้มวิถุชุมชนกับการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนในประเทศไทย

การศึกษาเป็นตัวแปรสำคัญของการพัฒนาในสังคมที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และมีผลกระทบโดยตรง
ต่อประเทศชาติ ชุมชนและประชาชน ดังนั้นการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพ
ของคนในสังคมให้เกิดความรู้ ทักษะ มุมมองและค่านิยมซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการชี้นำและจูงใจให้บุคคล
แสวงหาและดำเนินชีวิตของตนในแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากสภาวะการดำรงชีวิตของคนใน
สังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการสร้างตัวเองและครอบครัวให้อยู่ดี
มีสุขในขณะที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมให้อยู่รอดได้ด้วยนั้นจึงมีประเด็นที่ต้องเรียนรู้มากมาย ทั้งที่
เป็นความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โลก
ด้วยเหตุนี้กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีสาระเนื้อหาที่เหมาะสม
และมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต (อาไพ พรคุณารักษ์, 2550)

UNESCO EOLSS (2007) ได้กล่าวถึง นัยสำคัญของการเสริมสร้างแนวคิดของการศึกษาเพื่อการ
พัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) มุมมอง (Perspectives) และ
ค่านิยม (Values) ของคนในสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
ที่สมดุลและยั่งยืนดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ 2 ด้าน คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับความ
หมายและความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน และความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในเรื่อง
ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับต้นทุนทางธรรมชาติที่เป็นฐานของการพัฒนา ใน
ระยะที่ผ่านมาสังคมจำกัดของธรรมชาติเริ่มส่งสัญญาณให้เห็นอย่างชัดเจน อาทิ การเปลี่ยนแปลงของสภาพ
ภูมิอากาศโลก การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น การแพร่ขยายของเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อชีวิต และ
สภาวะขาดแคลนน้ำในหลายพื้นที่ทั่วโลก เป็นต้น สำหรับความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
นั้น นอกจากความรู้ขั้นพื้นฐานที่ใช้อยู่ในโรงเรียนและความรู้ขั้นสูงเกี่ยวกับศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่จำเป็น
ต่อการประกอบอาชีพของบุคคลรวมทั้งช่วยสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ
แล้ว ยังต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมโลก ที่มี
ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ ตลอดจนประเด็นประเด็นปัญหาที่อยู่ในความสนใจของชาว
โลก เพื่อให้สามารถตัดสินใจและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม มีความสอดคล้องกับแนวคิดและแนวทางที่
คนส่วนใหญ่ยอมรับ

2. ทักษะ (Skills) ทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่ยั่งยืนมีดังนี้

2.1 ทักษะในการคิดอย่างเป็นระบบ

2.2 ทักษะในการสื่อสารที่ประสิทธิภาพ

2.3 ทักษะในการวิเคราะห์และวางแผนล่วงหน้า สามารถนำข้อมูลและความรู้ที่มีอยู่มา เปรียบ
เทียบ ประมวลผล แปลความหมาย และกำหนดเป้าหมายในอนาคตที่ต้องการตลอดจนวางกลยุทธ์ให้ไป
ถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้

2.4 ทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับค่านิยม (Values) สามารถประเมินปัญหาหรือ
สถานการณ์ที่อยู่รอบตัว ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตโดยอาศัยความรู้ คุณธรรม และความเพียรให้เกิดความ

เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ถูกต้อง และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในสังคมไทย

2.5 ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล คือสามารถสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้างไว้ได้ยืนยาว มีการค้นหา รู้จักและเข้าใจตนเอง รวมทั้งเข้าใจถึงความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ด้อยกว่าหรือได้รับความเดือดร้อน

2.6 ทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างปลอดภัย อาทิ การเข้าใจและตระหนักในการดูแลตนเองให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจรู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บและสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เข้าใจและตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้วิธีใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิด สภาพแวดล้อมเป็นพิษ และสามารถแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษในชุมชนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

3. มุมมอง (Perspectives) เน้นการเสริมสร้างให้บุคคลสามารถมองได้รอบด้าน ครอบคลุมทั้งที่เป็นประเด็นปัญหาในระดับโลก และความเชื่อมโยงหรือผลกระทบของปัญหาเหล่านั้นในระดับท้องถิ่น การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมองให้เข้าใจถึงรากฐานของปัญหาและสามารถมองคาดการณ์ออกไปให้เห็นถึงความเป็นอนาคต ซึ่งอาจมีทางเลือกสำหรับการตัดสินใจหรือแนวทางปฏิบัติ ได้หลายประการขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละคนในแต่ละสถานการณ์ ขณะเดียวกันก็ต้องมองให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของแต่ละปัญหาในระดับโลกด้วย

4. ค่านิยม (Values) คือการสร้างความเข้าใจให้ประชากรโลกเกี่ยวกับค่านิยมที่เหมาะสมสำหรับสังคมที่ยั่งยืน เพื่อให้คนได้ตระหนักถึงแนวความคิดหรือพฤติกรรมที่ตนเลือกใช้เป็นแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวัน และทำความเข้าใจกับความคิดหรือพฤติกรรมที่คนอื่นใช้เป็นแบบแผนในชีวิตประจำวันเช่นกัน โดยผานกระบวนการพิจารณา ไตร่ตรอง และวิเคราะห์เป้าหมาย รูปแบบ และผลกระทบของความคิดและพฤติกรรม ที่สมาชิกของสังคมยอมรับ และใช้เป็นบรรทัดฐาน ในการกำหนดแบบแผนเชิงพฤติกรรมของตน ขณะเดียวกัน เปิดโอกาสให้คนในสังคมได้ร่วมกันสร้างค่านิยมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทบาทวิทยุชุมชนในการเป็นสื่อการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทบาทของการศึกษาและสื่อนี้มีความสำคัญในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการดำเนินงานในศตวรรษที่ 21 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกล่าวไว้ในบทที่ 36 “การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรม” ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในการปรับเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน ทั้งในรูปของการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย และใน Working Paper : Asia Pacific Regional Strategy for ESD (UNESCO) ก็ได้เน้นย้ำถึงบทบาทเชิงบูรณาการของสื่อที่เพิ่มความตระหนัก และความร่วมมือร่วมในแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และยังคงให้สื่อมวลชนเป็นหนึ่งใน 5 ภาคส่วนหลักที่มีความสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดนี้เคียงข้างไปกับรัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน (UNESCO, 2008; เจษฎา ศาลาทอง, 2555)

ความสำคัญของสื่อต่อการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้รับการเน้นย้ำในการประชุมโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ UNESCO “UNESCO World Conference on Education for Sustainable Development : Moving into the Second Half of the UN Decade” ซึ่งจัดขึ้นที่

เมืองบอนน์ ประเทศเยอรมนี โดยที่ประชุมได้ออกปฏิญญาบอนน์ (Bonn Declaration) ซึ่งถือเป็นแนวทางหลักในขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและต่อมาปฏิญญาโตเกียว (Tokyo Declaration of HOPE) ซึ่งมีการรับรองที่การประชุมผู้สอนและผู้ดำเนินการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก จัดขึ้นที่กรุงโตเกียวประเทศญี่ปุ่น ก็ได้กล่าวถึงสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นหนึ่งในสถาบันหลักที่จะทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นจริงขึ้นมาได้ (ACCU, 2009 ; UN Department of Sustainable Development and Social Affairs, 2012 ; เจษฎา ศาลาทอง, 2555)

บทบาทวิทยุชุมชนในการเสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1. ถ่ายทอดข่าวสารไปสู่ประชาชน ได้แก่ ข่าวเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา เกษตรกรรม
2. ติดตามตรวจสอบปัญหาของประชาชน และการนำเสนออัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจของชุมชนออกสู่สังคมภายนอก
3. รวบรวมและนำเสนอรายการที่เป็นข้อเสนอแนะต่อการแก้ปัญหาชุมชนและสังคม รวมทั้งการเตือนภัย
4. การเผยแพร่สินค้าของชุมชน และการสอนอาชีพให้ประชาชน
5. การวิเคราะห์การเมืองระดับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้และเข้าใจนโยบายการปฏิบัติงานของการเมืองในชุมชน และท้องถิ่น
6. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้ความรู้เรื่องการเลือกตั้ง การดำรงรักษาวัฒนธรรมหลักของสังคม และความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
7. การขัดเกลาทางสังคม เช่น การส่งเสริมค่านิยมเรื่องความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ การสำนึกรักบ้านเกิด การรักษาสีงแวดล้อม การประสานความสามัคคี
8. เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีปากมีเสียงในพื้นที่สาธารณะและเป็นเวทีสำหรับฝึกซ้อมให้ประชาชนรู้จักแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ
9. ให้การศึกษาในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งเป็นการศึกษาที่ไม่จำกัดเวลา อายุ และสถานที่ เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์ การทำงาน บุคคล ครอบครัว แหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต
10. การพัฒนาคุณภาพคน โดยผ่านการเรียนรู้ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องต่อความต้องการจำเป็นของตนเอง
11. เป็นกระบอกเสียงของผู้ด้อยโอกาส และเป็นหัวใจของกระบวนการสื่อสารประชาธิปไตยในสังคม ให้แนวคิดเรื่องความโปร่งใสและธรรมาภิบาล เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็น ปัญหา โอกาส ประสิทธิภาพทักษะในการดำรงชีวิตและประโยชน์สาธารณะต่าง ๆ

สรุป

สื่อได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนัก ความสัมพันธ์ ความเข้าใจ และให้การศึกษา กับประชาชน บทบาทวิทยุชุมชนในการเสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องปรับตัวให้

ทันกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การดำเนินกิจการวิद्यุชุมชนนั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนจะพิจารณานำมาใช้ในการสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน การดำเนินกิจการวิद्यุชุมชนจะสำเร็จได้จะต้องได้รับการสนับสนุน และความร่วมมือจากภาครัฐ หากภาครัฐไม่ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน กิจการวิद्यุชุมชนก็จะประสบปัญหาโดยเฉพาะเรื่องกฎระเบียบ แนวปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนการผลิตรายการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน วิद्यุชุมชนทำให้เกิดการสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนในลักษณะที่ตีคุณค่าทำให้ชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้รับข่าวสารโดยตรงจากพื้นที่ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนก็ได้รับการเผยแพร่จากวิทยุที่ชุมชนเป็นเจ้าของ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ท้องถิ่น บทเพลงพื้นบ้าน ข่าวสาร การประกอบอาชีพ ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการเรียนรู้ เรื่องการส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ถูกส่งผ่านรายการวิद्यุชุมชน ตลอดช่วงเวลากว่า 20 ปี (ค.ศ. 2000-2019) ที่ผ่านมามีเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดแรงผลักดันจากอินเทอร์เน็ต (Internet) รวมทั้งการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคมในอินเทอร์เน็ต หรือโซเชียลมีเดีย (Social Media) ที่ได้ส่งผลอย่างมากต่อการสื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ช่องทางออนไลน์ ทั้งเว็บไซต์และแอปพลิเคชันผ่านคอมพิวเตอร์ และสมาร์ทโฟน(Smart Phone) ในการเผยแพร่เนื้อหาต่าง ๆ แรงผลักดันจากอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียได้สร้างทางเลือกในการเข้าถึงและรับรู้ข่าวสารให้กับประชาชนอย่างเปิดกว้างมากขึ้น ความสะดวกและความรวดเร็วในการบริโภคข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้สื่อวิद्यุชุมชนจะต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงในยุค Media Disruption นี่คือนอกจากจะทำการกระจายเสียงออกอากาศผ่านทางช่องทางปกติแล้วต้องเพิ่มช่องทางการสื่อสารอื่น ๆ อีก เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น เช่น การถ่ายทอดการกระจายเสียงผ่านทางอินเทอร์เน็ต การใช้เทคโนโลยีพ็อดคาสท์ (Podcast) พ็อดคาสท์ เป็นรายการที่สามารถรับฟังและรับชมได้ผ่านอินเทอร์เน็ตที่แบ่งเป็นตอน สามารถดาวน์โหลดมาเก็บไว้ในเครื่องเพื่อฟังแบบออฟไลน์ได้ จุดเด่นคือสามารถรับฟังหรือรับชมตอนไหนก็ได้ หลายคนคงคุ้นเคยกับการใช้พ็อดคาสท์ ปัจจุบันรายการในพ็อดคาสท์ล้วนมีประโยชน์มากสามารถเข้าถึงได้ง่าย นอกจากนั้นก็ยังสามารถจัดรายการวิद्यุชุมชนผ่านทางโซเชียลมีเดีย เช่น facebook เป็นต้น

บทบาทวิद्यุชุมชนในการเสริมสร้างการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สมดุลและยั่งยืน คือทำหน้าที่เป็นสื่อในการพัฒนา 1) ความรู้ (Knowledge) โดยการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน และความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน 2) ทักษะ (Skills) ให้ประชาชนมีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่ยั่งยืน ได้แก่ ทักษะในการคิดอย่างเป็นระบบ ทักษะในการสื่อสารที่ประสิทธิภาพ ทักษะในการวิเคราะห์และวางแผนล่วงหน้า ทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับค่านิยม (Values) ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลและทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างปลอดภัย 3) มุมมอง (Perspectives) เน้นการเสริมสร้างให้บุคคลสามารถมองได้รอบด้านให้เห็นความเชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ ครอบคลุมทั้งที่เป็นประเด็นปัญหาในระดับโลก และความเชื่อมโยงหรือผลกระทบของปัญหาเหล่านั้นในระดับท้องถิ่น 4) ค่านิยม (Values) คือการสร้างความเข้าใจให้ประชาชนเกี่ยวกับค่านิยมที่เหมาะสมสำหรับสังคมที่ยั่งยืน เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต การเคารพกฎหมาย เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2555). *คู่มือวิทยุชุมชน (FNS)*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2555, จาก <http://www.fmkorat.com/doc/doc01.doc>.
- กาญจนา เจริญสี. (2559). “การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน Education for Sustainable Development (ESD),” *วารสารสมาคมนักวิจัย*. ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม.
- คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2555). *แผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ฉบับที่ 1*. (2555-2559). สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2555, จาก <http://www.nbtc.go.th/>.
- จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ และนาฏยา ตนานนท์. (2550). *คู่มือวิทยุชุมชน*. เชียงใหม่ : คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อภาคเหนือ.
- เจษฎา ศาลาทอง. (2555). *สื่อกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. NHK World เรดิโอเจแปน แผนกภาษาไทย.
- จิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจนชูฉัตร. (2546). *แนวคิดวิทยุชุมชนและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง* *หอดูดาวอีสาน*. อุบลราชธานี : จัดพิมพ์โดยเครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคอีสาน.
- ทองหล่อ เทียงธรรม. *บทบาทของวิทยุชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 562, จาก <http://mis.ptu.ac.th/journal/data/3-2/3-2-8.pdf>
- ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2562, 9 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 136 ตอนพิเศษ 89 ง, หน้า 38.
- ประกาศคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2552, 24 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 126, ตอนที่ พิเศษ 104 ง, หน้า 6-14.
- ปรียานุช ธรรมปิยา. *ยูเนสโกระดมสมอง สู่อนาคตการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2653, จาก, <http://www.sufficiencyeconomy.org>.
- พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์. (2551, 4 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 126, ตอนที่ 42 ก, หน้า 61-91.
- พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม. (2553, 19 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 127, ตอนที่ 78 ก, หน้า 1-64.
- พลสมบัติ นามหล้า. (2562). *วิทยุชุมชน : การมีส่วนร่วมของประชาชนในสื่อเพื่อชีวิตและสังคมท้องถิ่น*. สืบค้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2562, จาก <https://prachatai.com/journal/2009/06/24613>
- เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. (2553). “วิทยุชุมชน : การจัดการความรู้ (หรือความจริง) เพื่อชุมชน,” *วารสารร่มพญักษ์*. 28(1) ตุลาคม 2552 - มกราคม 2553
- เฟรเซอร์ คอรินและ เอสตราดา โซเนียเรสเตอร์โ. (2001). *คู่มือวิทยุชุมชน*. กรุงเทพฯ : องค์กรเพื่อการศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก).
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2540, 11 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 114, ตอนที่ 55 ก, หน้า 1-99.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2550, 24 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 124, ตอนที่ 47 ก, หน้า 1-127.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 134, ตอนที่ 40 ก, หน้า 1-90.
- สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ. (2555). *๑ ทศวรรษ วิทยุชุมชนไทย*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเฮนริก เบิลล์ (Heinrick Boll Stiftung South East Asia).

- ออนโดโบ โคลด. (2544). “อารัมภบท,” *คู่มือวิทยุชุมชน*. กรุงเทพฯ : องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก).
- อำไพ หรรณารักษ์. (2550). *คิด มองคาดการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย*. นนทบุรี : ศูนย์แห่งความเป็นเลิศด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- ACCU. (2009). *Hope Declaration*. Retried November 8, 2012. From http://www.accu.or.jp/esd/mtstatic/news/topics/Tokyo_Declaration_of_HOPE%28English_version%29.pdf. Barker,
- UN Department of Economic and Social Affairs. (2012). *Core Publications Agenda 21*. Division for Sustainable Development. Retried November, 2012, from http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_36.shtml.
- UNESCO EOLSS. (2007). *Knowledge for Sustainable Development: An Insight into the Encyclopedia of Life Support Systems*. Retried June 30, 2014, from http://www.eolss.net/eolss_ksd.aspx.
- UNESCO. (2008). *Media as partners in ESD : A training and resource kit*. Paris : UNESCO.
- UNESCO. (2012). *Education for Sustainable Development*. Bangkok : Retried November 7, 2012, from <http://www.unescobkk.org/th/education/esd/esd-home/esd-in-thai/UNCountryTeamThailand>.
- Mobile Friendly Websites. *Media Disruption: EP6 เมื่อ ‘วิทยุไทย’ ถูก ‘การเมือง-สื่อใหม่’ Disrupt*. สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2563, จาก, <https://www.tcijthai.com/news/2019/11/scoop/9558>.
- Mobile Friendly Websites. *Media Disruption: EP1 ไทม์ไลน์และพฤติกรรมผู้เสพสื่อที่เปลี่ยนไปในระดับโลก*. สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2563, จาก, <https://www.tcijthai.com/news/2019/8/scoop/9281>.